

Onderwerp Notulen vergadering van houders van Rabobank Certificaten
Vergaderdatum 14 mei 2019
Onze referentie STAK14052019
Datum 29 augustus 2019
Bijlage(n) Geen
Pagina 1/6

Notulen van de vergadering van houders van Rabobank Certificaten gehouden in Utrecht op 14 mei 2019

Aanwezig	67 houders	houders van Rabobank Certificaten
	Gert van Dijk	bestuurder A en voorzitter Stichting AK Rabobank Certificaten ('STAK')
	Lineke Jonkers	bestuurder A STAK
	Bert Trienen	bestuurder A STAK
	Rogier Everwijn	bestuurder B STAK
	Joost van Zadelhoff	bestuurder B STAK
	Bas Brouwers	lid raad van bestuur en CFO Rabobank
	Isabel Rijpkema	secretaris van de vergadering

1. Opening door de voorzitter

De heer Van Dijk opent de vergadering, verwelkomt de houders van Rabobank Certificaten en wijst Isabel Rijpkema aan als secretaris van de vergadering.

2. Mededelingen en notulen

De heer Van Dijk stelt het verslag van de vergadering van vorig jaar aan de orde. Een certificaathouder merkt op dat een andere certificaathouder destijds problemen ondervond bij de aanschaf van Rabobank Certificaten via een andere bank. Hij geeft aan dat de verhandelbaarheid van Rabobank Certificaten in zijn ogen juist heel goed is, maar dat er drempels worden opgeworpen bij de aanschaf in de vorm van een kennis- en ervaringstoets. In dit licht vindt hij dat de aanschaf niet te gemakkelijk, maar ook zeker niet te moeilijk moet worden gemaakt. Andere certificaathouders geven aan dat het een algemene trend is dat banken via toetsen nagaan of beleggers over voldoende kennis en ervaring beschikken voordat zij tot aanschaf van een financieel instrument over gaan.

3. Verslag Rabobank Certificaten en activiteiten van de Stichting AK in 2018

De heer Van Dijk geeft het woord aan de heer Everwijn. De heer Everwijn gaat in op het vergoedingsbeleid in 2018. Het niveau van het driemaands gemiddelde van de tienjarige Nederlandse staatslening plus 150 basispunten lag steeds ruim onder de minimum beoogde vergoeding van 6,5% op jaarbasis. Er is ieder kwartaal steeds 0,40625 euro per Rabobank Certificaat betaald.

De heer Everwijn bespreekt het koersverloop van Rabobank Certificaten. Aan het begin van 2018 was de koers 128% en aan het einde van het jaar 108%. De verklaring hiervoor heeft macro-economische achtergronden die zorgden voor onzekerheid op de financiële markten: de verkiezingen en het

begrotingstekort in Italië, de dreigende handelsoorlog en Brexit. In april van dit jaar is de koers gestegen tot 120%, terwijl die per vandaag rond 116% noteert. Dit lijkt te worden verklaard door de economische vooruitzichten en voorlopige duidelijkheid over Brexit. Al met al was de koers dus flink volatiel.

Een certificaathouder vraagt wanneer vorig jaar nieuwe Rabobank Certificaten zijn uitgegeven en tegen welke discount. De heer Everwijn antwoordt dat die uitgifte niet vorig jaar, maar in januari 2017 plaatsvond tegen 108%.

Een certificaathouder vraagt hoe de koersontwikkeling van Rabobank Certificaten zich verhoudt tot die van andere banken. De heer Everwijn antwoordt dat de AEX, bank aandelen en tier 1 instrumenten in het algemeen vergelijkbare bewegingen laten zien.

Een certificaathouder stelt dat de risico's voor banken de afgelopen jaren als gevolg van strengere regels zijn verminderd, wat er toe leidt dat de risico-opslag op leningen lager is. In dat licht vraagt hij hoe realistisch de minimum beoogde vergoeding van 6,5% op Rabobank Certificaten is, mede gezien de discretionaire bevoegdheid van de raad van bestuur. De heer Brouwers antwoordt dat Rabobank Certificaten zijn uitgegeven met een bepaald verwachtingspatroon, waaronder de minimum beoogde vergoeding. Om het vertrouwen van beleggers te behouden, is het naar het oordeel van Rabobank belangrijk consistent te zijn. De lage rentestand van dit moment maakt dat de vergoeding op Rabobank Certificaten momenteel relatief hoog is, wat ten gunste komt van de beleggers.

Een certificaathouder vraagt waarom de koers van Rabobank Certificaten niet meer dagelijks in het Financieele Dagblad staat. De heer Everwijn antwoordt dat alleen de koersen van de meest actief verhandelde instrumenten op de voorgaande handelsdag nog worden gepubliceerd.

Een certificaathouder vraagt of de uitgifte van Rabobank Certificaten onder Bazel 4 gelimiteerd is. De heer Everwijn antwoordt dat er geen limiet is.

Een certificaathouder vraagt of nieuwe Rabobank Certificaten altijd onder dezelfde condities worden uitgegeven of dat daar ook een ander vergoedingenbeleid voor kan gelden. De heer Everwijn antwoordt dat dat altijd certificaten van dezelfde soort zullen zijn. Een certificaathouder geeft aan dat uit het participatiereglement blijkt dat er wel degelijk verschillende soorten certificaten kunnen zijn en verzoekt om via het verslag van de vergadering duidelijkheid te geven (*naschrift: de statuten van Rabobank bepalen dat uitgifte van participaties van verschillende soorten mogelijk is. De complexiteit van de toepasselijke kapitaalregels maakt dat in het geval van Rabobank thans realistisch gezien alleen plaats is voor de huidige soort Rabobank Certificaten als common equity tier 1 instrument*).

4. Toelichting op het gevoerde risico- en vergoedingenbeleid en de jaarcijfers van Rabobank over 2018

De heer Van Dijk geeft de heer Brouwers het woord voor een toelichting op het afgelopen boekjaar van Rabobank. Bij de winst- en verliesrekening over 2018 geeft de heer Brouwers aan dat 8,5 miljard euro aan *net interest income* werd gegenereerd. Dit betekent een daling in rente-inkomsten van 3% ten opzichte van 2017. Dit was in lijn met de verwachting, gelet op de aanhoudende lage rentestand. De nieuwe business die Rabobank wereldwijd genereert, gaat in het algemeen tegen betere rentecondities. Ten slotte is het belangrijk te realiseren dat Rabobank qua omvang wat kleiner is geworden, wat zorgt voor een volume-effect in het getal. Vervolgens gaat de heer Brouwers in op de post *net fee & commission income* die groeide met 1%. Dit betreft de commissies die Rabobank ontvangt. Het groeicijfer wordt geremd door bijvoorbeeld de afbouw van fonds- en vermogensbeheer activiteiten binnen Bouwfonds IM. De post *other results* laat een wat vertekend groeicijfer van 23% zien. Dit wordt onder meer veroorzaakt door afbouw van de portefeuille commercieel vastgoedleningen in Frankrijk, Ierland en Nederland.

Voor wat betreft de post *operating expenses* is sprake van een daling van 8%. Dit is met name het gevolg van minder personeelsleden en minder reorganisatievoorzieningen. *Regulatory levies* betreft de toezichthouderheffingen ter grootte van een half miljard euro in 2018. Dit bedrag bestaat uit bankenbelasting en de bijdragen aan het depositogarantiestelsel en het resolutiefonds. De post *impairment charges* betreft de kosten kredietverliezen. In 2017 betrof dit een negatief bedrag, wat ongekend is. In 2018 is de situatie enigszins genormaliseerd. In historisch perspectief is 190 miljoen euro een relatief laag bedrag, wat een gevolg is van de gunstige economische situatie in 2018.

Dit leidt tot een brutowinst in 2018 van ongeveer 4 miljard euro. Na belasting is de nettowinst met een groei van 12% voor het eerst boven de 3 miljard euro gekomen. De heer Brouwers wijst op een aantal exceptionele posten die moeten worden meegewogen bij de beoordeling van deze cijfers; schommelingen in *fair value items*, compensatie rentederivaten en reorganisatiekosten. Gecorrigeerd voor deze exceptionele posten zou de brutowinst in 2018 4,2 miljard euro zijn geweest ten opzichte van 4,4 miljard euro in 2017. De daling wordt veroorzaakt door hogere kosten kredietverliezen van 380 miljoen euro, wat deels is gecompenseerd door een verbetering van het onderliggende bedrijfsresultaat van ruim 100 miljoen euro.

Voor wat betreft de kredietverlening geeft de heer Brouwers aan dat er voor het eerst sinds jaren sprake is van groei van de kredietportefeuille. Deze wordt name in het buitenland gerealiseerd. De spaartegoeden zijn op het eerste gezicht stabiel gebleven op 340 miljard euro. Zonder afbouw van de activiteiten van RaboDirect in Ierland zou sprake zijn geweest van een stijging.

De heer Brouwers plaatst de kosten kredietverliezen in perspectief. In 2018 bedroegen deze 190 miljoen euro tegen 1 miljard euro in 2015. Op basis van het langjarig gemiddelde, berekend over een volledige economische cyclus, komen deze kosten uit op 0,20-0,025% van de gemiddelde kredietportefeuille op jaarbasis. In 2015 was dat 0,024% en in 2018 slechts 0,005%.

De heer Brouwers maakt een tussenbalans op van de financiële doelstellingen voor 2020 die eind 2015 zijn geformuleerd: de kernkapitaalratio is met 16% boven het beoogde niveau van 14% en het rendement op het eigen vermogen is gestegen richting de doelstelling van 8%. De *cost-income* ratio in 2018 bedroeg 65,9% ten opzichte van het doel van 53-54%. Het beroep op *wholesale funding* is teruggebracht tot 153 miljard euro wat in de buurt zit van de beoogde range rond 150 miljard euro.

De heer Brouwers gaat in op de totstandkoming van het strategisch kader 2016-2020. Dit is destijds opgesteld tegen de achtergrond van toezichthouders die steeds sterkere buffers eisen, toenemende en nieuwe concurrentie en digitalisering van dienstverlening voor klanten. Het antwoord daarop was een strategie met een duidelijke keuze voor de kernactiviteiten Bankieren voor Nederland en *Banking for Food*. Bankieren voor Nederland betekent dat Rabobank een bank wil zijn die alle producten aan alle klantgroepen in Nederland kan aanbieden. *Banking for food* houdt in dat Rabobank voor wat betreft de rest van de wereld de gefocuste strategie heeft om marktleider en wereldspeler te zijn in de hele voedselketen. In 2017 is hier een overkoepelend begrip aan toegevoegd: *growing a better world together*. Dit is de missie van Rabobank.

De heer Brouwers geeft aan dat het halen van de financiële doelstellingen geen doel op zich is. Het doel op lange termijn is groei van de business en sterker worden in de kernactiviteiten. In het algemeen zijn er voor een bank twee beperkingen voor groei: de kapitaalbuffer, omdat voor een groeiende balans meer kapitaal nodig is en *wholesale funding* die nodig is om activiteiten te financieren. De kernkapitaalbuffer van Rabobank is gegroeid tot 16%, waarmee Rabobank weer tot de beter gekapitaliseerde banken in Europa hoort. Een hogere kapitaalbuffer is ook nodig in verband met de toekomstige eisen onder Bazel 4. De hoeveelheid *wholesale funding* die Rabobank door uitgifte van obligaties uit de markt haalt is teruggebracht van rond 40 miljard euro tot 12-13 miljard euro per jaar, waardoor de afhankelijkheid van de kapitaalmarkt

is verminderd. Beide factoren geven gelegenheid om groei van de business te faciliteren. Ten slotte zijn activiteiten die niet tot de kernactiviteiten behoren gedesinvesteerd. De kredietportefeuille in 2018 laat een lichte groei zien.

De heer Brouwers geeft een toelichting op de volgende doelstelling: het creëren van ruimte voor digitale investeringen en innovatie. Een van de bevindingen van het strategisch kader 2016-2020 was dat een reductie van het aantal FTE's met 12.000 aan het einde van 2020 nodig was. Inmiddels is het aantal FTE's gedaald van 52.000 eind 2015 tot 41.850 eind 2018. Dit bewerkstelligt een kostendaling die ruimte maakt voor investeringen in de nieuwe manier van bankieren. De heer Brouwers legt uit dat de FTE-reductie met name heeft plaatsgevonden door het regionaliseren en bundelen van ondersteunende activiteiten voor het lokale bankbedrijf in Nederland. Vervolgens is gekeken hoe de dienstverlening aan klanten kon worden geoptimaliseerd. Veel meer service is gedigitaliseerd en klanten doen daardoor minder beroep op lokale banken. Daarnaast zijn veertien kringen van elk 6 à 7 lokale banken gevormd. Per kring is er één bank waar specifieke kennis van meer complexe dienstverlening is gebundeld. Die bank ondersteunt de andere banken in de regio op dat gebied. Meer in het algemeen is de manier van werken binnen Rabobank verbeterd wat leidt tot meer efficiency en snelheid waarmee producten naar de markt worden gebracht. Binnen Rabobank wordt geïnvesteerd in innovatie, digitalisering, vereenvoudiging van de IT structuur en projecten om te voldoen aan nieuwe wet- en regelgeving met een budget van 150 miljoen euro. 70% van de nieuwe klanten van Rabobank wordt klant via het digitale kanaal.

De heer Brouwers gaat in op de reputatie van Rabobank. Extern en onafhankelijk onderzoek naar de reputatie van Rabobank laat een sterke verbetering zien en merkt Rabobanks reputatie als 'strong' aan, waarmee dit de hoogste score is sinds 2013.

De heer Brouwers gaat in op de uitdagingen. Er is gedesinvesteerd en dat heeft ertoe geleid dat de totale inkomsten zijn teruggelopen van 13 naar 12 miljard euro, daarbij niet geholpen door de lage rente omgeving. De uitdaging is om groter te worden in de kernactiviteiten om de inkomsten op peil te houden en te verbeteren. Een andere uitdaging is de ontwikkeling van de *cost/income* ratio, te weten de totale kosten gedeeld door de totale inkomsten. Deze ratio staat op 66%: om één euro te verdienen, moet Rabobank 66 cent aan kosten maken. Lagere inkomsten, hogere uitgaven aan digitalisering en afwikkeling van het rentederivatendossier zijn factoren die het lastig maken de ratio te verbeteren. De heer Brouwers merkt op dat de andere Nederlandse grootbanken een betere *cost/income* ratio hebben dan Rabobank. In beginsel is de relatief hoge *cost/income* ratio van Rabobank bij niet wijzigende omstandigheden niet direct een probleem, maar er zijn ontwikkelingen waarneembaar die maken dat dit anders kan worden; de toestand van de wereldeconomie en de dreiging van handelsoorlogen, de politieke en financiële situatie in Italië, de lage rente en de aanhoudende en voortschrijdende eisen die worden gesteld door toezichthouders. Daarom blijft dit een belangrijke grootheid voor Rabobank om op te sturen.

De heer Van Dijk geeft gelegenheid tot het stellen van vragen.

Een certificaathouder vraagt of het een goede besparing zou zijn om van 14 naar 5 kringen te gaan. De heer Brouwers geeft aan van niet; qua overhead is geen groot apparaat verbonden aan de kringen, dus zo'n actie zou nauwelijks schaaffecten hebben. Hij verduidelijkt dat de bundeling binnen de kringen is gericht op de commerciële activiteiten. Andere ondersteunende activiteiten zijn niet binnen de kringen ingericht maar veel verder geregionaliseerd.

Een certificaathouder vraagt hoe de heer Brouwers de aankomende eisen uit hoofde van Bazel 4 en de kapitaalpositie van Rabobank ziet. De heer Brouwers geeft aan dat Rabobank een inschatting heeft gemaakt van de voorstellen van het Bazel Comité, omdat deze nog moeten worden aangenomen door de Europese Commissie. De impact is 30% op de kern kapitaalratio en raakt de gehele Nederlandse bankensector. De

heer Brouwers merkt op dat het model van de Nederlandse kredietverlening anders dan in andere landen voor een belangrijk deel is gebaseerd op zekerheden. In de voorstellen zijn die zekerheden niet of onvoldoende onderkend, waardoor Nederland relatief hard wordt geraakt ten opzichte van het daadwerkelijke onderliggende risicoprofiel. Rabobank heeft met een *common equity tier 1* ratio van 16% al voorgesorteerd op de strengere eisen. Uiteindelijk hoeft pas in 2027 volledig te worden voldaan, na een periode van infasering vanaf 2022. Het is Rabobanks voornemen om rond 2024 de zwaardere eisen te hebben geabsorbeerd en de ratio op dat moment op peil te hebben.

Een certificaathouder vraagt naar aanleiding van de maatschappelijke discussie over herziening van het pensioenstelsel of van de zijde van Rabobank een bijdrage daaraan te verwachten is. De heer Brouwers antwoordt dat Rabobank daarbij niet direct is betrokken. Wel zou het naar de mening van de heer Brouwers goed zijn als er snel duidelijkheid komt.

Een certificaathouder vraagt hoe de regio's met lokale banken en vestigingen in elkaar zitten. De heer Brouwers antwoordt dat de beoogde situatie is dat er 90 lokale banken zijn. Die lokale banken hebben op het moment ongeveer 406 fysieke vestigingen. Daarnaast worden andere manieren van contact gezocht zoals huisbezoeken en mobiele kantoren. Elk van de 90 banken heeft een eigen directie, raad van commissarissen en ledenraad. De voorzitters van de lokale raden van commissarissen vormen de algemene ledenraad van Rabobank. De banken hebben voor interne doeleinden nog een eigen cijferset, maar dat zijn geen cijfers die door een accountant worden gecontroleerd. De directieleden blijven verantwoordelijk voor de commerciële ontwikkelingen, personeelsbeleid en duurzaamheid.

Een certificaathouder vraagt waarom voor de kapitaal- en rendementsdoelstellingen geen bovengrens is geformuleerd, nu dat naar zijn mening meer gepast is in de context van een coöperatie. De heer Brouwers antwoordt dat dat voor de kapitaalratio niet zo is, maar voor het rendement wellicht wel. Het is geen bewuste keuze om dat niet te doen. De certificaathouder verduidelijkt het prettig te vinden als er een bovengrens zou zijn om een hogere creditrente of lagere tarieven mogelijk te maken. Zo kan de winst ten goede komen van de leden van de bank. De heer Brouwers kan deze redenering volgen voor het rendement, maar niet voor het kapitaal. Het maakt voor de leden niet uit hoe hoog de bank is gekapitaliseerd. De heer Van Dijk voegt toe dat volgens de zelffinancieringstheorie van Raiffeisen een coöperatie kan streven naar een kapitaalratio van 100%.

Een certificaathouder vraagt of de heer Brouwers een nadere toelichting kan geven op hoe de kringen van lokale banken zijn georganiseerd. De heer Brouwers antwoordt dat het gaat om 6 à 7 lokale banken per kring die niet in een hiërarchische relatie tot elkaar staan. Eén van die banken organiseert services voor die hele kring. De mensen die daar werken hebben daarom ook een breder werkgebied. Iedere bank biedt de basisdienstverlening aan en de meer specifieke diensten komen vanuit één bank voor de gehele regio. De certificaathouder merkt op dat de indeling in kringen in zijn ogen soms leidt tot gekke situaties, waar bijvoorbeeld Almere bij kring Amsterdam hoort en Lelystad bij Zwolle. De heer Brouwers licht toe dat die lijnen op basis van economische activiteit zijn getrokken.

Een certificaathouder merkt op dat het Nederlandse publiek lijkt te denken dat 3 miljard euro veel winst is, maar dat moet worden bedacht dat de vergoedingen op Rabobank Certificaten en tier 1 instrumenten uit de winst worden betaald. Uiteindelijk blijft dan een bedrag van 1,9 miljard euro over. De heer Brouwers antwoordt dat inderdaad een derde van de nettowinst wordt betaald aan houders van Rabobank Certificaten en van tier 1 instrumenten. Hij merkt op dat andere beursgenoteerde banken zo'n 50% van de winst aan dividend uitkeren.

Een certificaathouder merkt op dat het aantal faillissementen afgelopen maand licht is toegenomen. Sinds kort geldt IFRS 9. Hierdoor moeten verwachte verliezen door de bank zichtbaar worden gemaakt. Wat is de

verwachting van het effect hiervan op de cijfers? Ten aanzien van IFRS 9 geeft de heer Brouwers aan dat banken op basis van macro-economische scenario's toekomstverwachtingen zo goed mogelijk moeten vaststellen. Dit betreft een groot pakket aan aannames die moeten worden gebruikt voor de kredietmodellen. Het kan zijn dat hierdoor op een eerder moment al voorzieningen moeten worden getroffen.

Een certificaathouder merkt op dat vorige week een boek is verschenen van Marcel Canoy. Hij maakt hierin gewag van de omgangsvormen binnen Rabobank waaronder de constatering dat de groepsdirectie in vergaderingen geheimtaal spreekt. De heer Brouwers geeft aan dat Rabobank is ingegaan op het verzoek van Marcel Canoy om binnen Rabobank inclusief buitenlandse vestigingen mee te lopen ten behoeve van zijn boek. De heer Brouwers erkent dat er binnen de bank vakjargon wordt gebruikt, maar zijn waarneming is dat binnen de bank in het algemeen duidelijke taal wordt gesproken.

Een certificaathouder vraagt naar het realiteitsgehalte van de doelstelling die is gesteld voor de *cost/income* ratio. De heer Brouwers geeft aan dat de oplossing niet alleen ligt in lagere kosten. Het gaat er ook om de totale opbrengsten van de kernactiviteiten te versterken. Rabobank blijft een ratio van 53-54% nastreven, wat bij blijvende lage rentes een lastige opgave zal zijn en waarschijnlijk niet in 2020 wordt gerealiseerd.

Een certificaathouder vraagt of het feit dat 70% van de nieuwe klanten digitaal klant wordt niet leidt tot risico's van het binnenhalen van dubieuze klanten. De heer Brouwers antwoordt dat klantonderzoek in alle gevallen plaatsvindt en dat het niet veel verschil maakt of klanten digitaal of fysiek binnen komen.

Een certificaathouder vraagt wat de heer Brouwers ziet als de bedreigingen voor de bank zoals bijvoorbeeld de energietransitie. De heer Brouwers geeft aan de energietransitie eerder te zien als kans gegeven de enorme investeringen die nodig zijn die financiering behoeven. Ook wijst hij op particuliere initiatieven die moeten worden gecoördineerd. Rabobank is daar dan ook bij betrokken.

Een certificaathouder vraagt hoe het komt dat Rabobank meer geld toevoegt aan het eigen vermogen dan andere banken. De heer Brouwers antwoordt zoals eerder aangegeven dat ten opzichte van andere Nederlandse banken Rabobank wat minder aan opbrengsten overhoudt vanwege een hogere kostenbasis. Aan de andere kant keert Rabobank minder van de nettowinst uit aan kapitaalverschaffers. Ruwweg zit Rabobank daarmee op hetzelfde niveau als de andere Nederlandse grootbanken.

5. Rondvraag & Sluiting

De heer Van Dijk bedankt de heer Brouwers voor zijn bijdrage en opent de rondvraag. Een certificaathouder vraagt of het mogelijk is bij een eventuele nieuwe uitgifte van Rabobank Certificaten de certificaathouders vooraf te informeren. De heer Everwijn antwoordt dat in verband met koersgevoeligheid van zulke informatie Rabobank zulke mededelingen altijd algemeen zal publiceren via persberichten, advertenties en de website. Op die manier wordt bewerkstelligd dat alle beleggers op hetzelfde moment de informatie tot zich kunnen nemen, zoals de regelgeving voorschrijft.

De heer Van Dijk bedankt de houders voor hun aanwezigheid en inbreng en sluit de vergadering.

Vastgesteld en ondertekend te Utrecht,

Isabel Rijpkema
secretaris

Gert van Dijk
Voorzitter